

МЕХАНІЗМ ДЕРЖАВНОЇ ПІДТРИМКИ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВ

Пилипенко К.А., к.е.н., доцент

Полтавська державна аграрна академія;

Собченко А.М., к.е.н., доцент

Херсонський державний аграрний університет

Досліджено механізми регулювання аграрної сфери економіки та інструменти впливу на діяльність сільськогосподарських підприємств. Визначені проблеми державної підтримки вітчизняних товаровиробників на напрями їх удосконалення.

Investigational mechanisms of adjusting of agrarian sphere of economy and instruments of influence on activity of agricultural enterprises. Certain problems of state support of domestic commodity producers are on directions of their improvement.

Постановка проблеми. Нині підприємці агропромислового виробництва оперують у конкурентному середовищі, де важливими чинниками є засоби адміністративного регулювання, параметри економічних ресурсів та умови конкурентної боротьби. Фінансові результати підсумовують ефективність сфер маркетингу та менеджменту. Аналіз господарської діяльності підприємств аграрного сектора свідчить про низький рівень фінансово-економічних показників [1]. Одним з індикаторів ефективності регуляторних заходів є дохідність. Тенденція зменшення питомої частки валової доданої вартості сільського господарства у сукупній доданій вартості зумовлює необхідність застосування досконалих регуляторних засобів. Актуальною проблемою сьогодення є створення ефективних механізмів фінансової підтримки аграрного підприємництва.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Основні положення теорії та практики державної підтримки сільськогосподарських підприємств викладені в працях відомих вітчизняних та закордонних учених, таких як В. Г. Андрійчук, І.О. Бланк, О. М. Бородіна, П. І. Гайдучий, В. П. Галушко, А. С. Даниленко, С. М. Кваша, М.І. Кісіль, П. М. Макаренко, М. Й. Малік, О. М. Могильний, Л. В. Молдаван, П. Т. Саблук, В. В. Юрчишин, та ін.

Постановка завдання. Дослідити механізми регулювання аграрної сфери економіки та рівень його державної підтримки сільськогосподарських підприємств та визначити подальші напрями їх удосконалення.

Виклад основного матеріалу дослідження. Ключовим елементом у здійсненні аграрної політики є чітке визначення інструментів досягнення поставленої мети. Серед важелів адміністративного регулювання сільськогосподарських ринків використовуються такі механізми, як цінова підтримка в процесі урядових закупівель, компенсаційні платежі сільськогосподарським виробникам, обмеження обсягів виробництва та продажу, встановлення певного фіксованого рівня цін (мінімального, максимального або цільового), сприяння зовнішньоекономічній діяльності суб'єктів виробничих відносин, обмеження доступу імпортованого продовольства на вітчизняний ринок шляхом тарифних та нетарифних методів. Вибір конкретних механізмів регулювання залежить від обсягів виділених засобів на конкретну програму, важливості вирішення проблеми, наявності джерел фінансування, а також досвідченості управлінського апарату.

Механізми регулювання аграрної сфери економіки повинні бути тісно пов'язані з динамічними умовами кон'юнктури глобальних продовольчих ринків. Уряд спроможний доповнювати й коригувати дії ринкових регуляторів, здійснюючи перерозподіл доходів і ресурсів, забезпечуючи економічну стабільність та економічний ріст, а також створювати умови для ефективної роботи ринку, формуючи правову базу для функціонування системи сільськогосподарських ринків.

Адміністративні витрати на здійснення програм субсидування залежать від розмірів перевищення ціни підтримки по відношенню до рівноважної, а також від рівня цінової еластичності попиту та пропозиції. Видатки уряду будуть більшими у випадку вищого рівня еластичності. Оптимальний перерозподіл сільськогосподарської продукції між цільовими ринками є передумовою регулювання прибутків суб'єктів аграрного підприємництва. При здійсненні інтервенційних заходів остаточні витрати на програми цінової підтримки визначаються тривалістю утримання сільськогосподарської продукції до остаточного продажу, а також ринковими цінами на даний період.

Застосування інструментів аграрної політики може призводити до зміни рівня співвідношення цін, що надаватиме переваги окремим суб'єктам підприємництва у ланцюгах постачання продовольства. Динамічність концепції конкурентоспроможності визначає необхідність моніторингу конкурентних позицій вітчизняних товаровиробників, ураховуючи участь інших учасників глобального ринку.

Порівнюючи з країнами ЄС, регуляторні механізми в Україні наразі не спроможні забезпечити стабільний і достатній рівень обсягів підтримки сільського господарства [2]. Про це свідчать також дані про рівень підтримки виробників (the percentage Producer Support Estimate, PSE), де враховано інформацію про внутрішні закупівельні та світові ціни на продукцію, обсяги прямих субсидій та податків при її виробництві [1].

Поряд із субсидуванням необхідно застосовувати більш ефективні форми економічного стимулювання розвитку конкурентоспроможних форм підприємництва в аграрній сфері. Державна підтримка сільського господарства може здійснюватися у вигляді компенсації збитків, пов'язаних із коливанням цін на продукцію товаровиробників; регулювання міжгалузевого та внутрішньогалузевого обміну; протекційних заходів щодо вітчизняних виробників сільськогосподарської продукції; стимулювання розвитку інноваційних технологій, зокрема інформаційних; формування ефективної інфраструктури.

Нині в багатьох країнах проголошено проекти послаблення контролю над сільськогосподарськими ринками, внаслідок чого фермери більшою мірою відчувають на собі дію стихійних ринкових сил. Держава прагне зменшити рівень адміністративного регулювання аграрної сфери і поступово перейти до економічних методів впливу [3]. Водночас сільськогосподарських товаровиробників заохочують удосконалювати методи маркетингу.

Незважаючи на міжнародні домовленості знизити рівень протекціонізму та сприяти лібералізації торгівлі, субсидування в країнах ЄС залишається суттєвим чинником підтримання глобальних конкурентних переваг. У порівнянні з Україною, виробники м'яса великої рогатої худоби в країнах ЄС мають суттєво вищий рівень протекціонізму.

Загострення конкуренції на стратегічних маркетингових нішах має безпосередній вплив на розвиток окремих галузей та результати господарювання. В Україні функціонує значна кількість збиткових сільськогосподарських підприємств. Особливо ця проблема загострилась у тваринництві, що вимагає формування та втілення в життя регіональних програм регулювання аграрної сфери економіки.

За проведеними нами дослідженнями, результат від основної діяльності сільськогосподарських підприємств (крім малих) у 2011р. становив 19,8 млрд. грн. прибутку проти 13,0 млрд. грн. у 2010 р., рівень рентабельності (без урахування бюджетних дотацій і доплат) у цілому склав 25,8 % проти 20,7 % у попередньому році. Прибутки від виробництва продукції сільського господарства і надання послуг у рослинництві і тваринництві отримали 79,0 % підприємств, сума прибутку в середньому на 1 підприємство становила 3,0 млн. грн. (у 2010 р. – відповідно 73,0 % і 2,3 млн. грн.). У той же час, 21,0 % підприємств отримали від сільськогосподарського виробництва збитки. Основні економічні результати діяльності сільськогосподарських підприємств України за 2010 – 2011 рр. наведено у табл. 1.

Таблиця 1

Основні економічні результати діяльності сільськогосподарських підприємств України за 2010 – 2011 рр.

Показник	Чистий дохід (виручка) від реалізації, млн. грн.			Прибуток, збиток, млн. грн.			Рівень рентабельності, %*	
	2009 р.	2010 р.	2011 р.	2009 р.	2010 р.	2011 р.	2010 р.	2011 р.
Рослинництво і тваринництво, всього	58423,8	72656,6	93186,4	6872,3	12598,1	19528,6	26,5	21,1
Рослинництво	43179,5	53583,4	70565,3	6093,2	11184,4	17044,5	31,8	26,7
Зернові і зернобобові культури	23582,0	25092,2	36952,2	1486,1	3029,2	7494,8	25,4	13,9
Насіння соняшнику	8807,4	14984,5	16294,7	2591,7	5876,4	5975,3	57,9	64,7
Ріпак	3589,7	3349,0	4227,2	654,0	687,9	1022,1	31,9	26,6
Цукрові буряки	1427,2	2452,9	3551,7	383,0	354,2	949,9	36,5	16,7
Картопля	359,7	560,1	699,2	34,6	180,4	115,0	19,7	62,1
Овочі відкритого ґрунту	498,0	589,3	706,9	78,9	103,7	68,6	10,7	23,5
Інша продукція рослинництва	-	6555,4	8133,4	-	952,6	1418,8	21,1	16,1
Тваринництво	15244,3	19073,2	22621,1	779,1	1413,7	2484,1	12,3	7,8
Велика рогата худоба на м'ясо	1669,8	1719,2	2035,4	-825,6	-961,0	-683,6	-25,1	-35,9
Свині на м'ясо	3483,3	3819,7	5026,4	386,3	-309,0	-202,1	-3,9	-7,8
Вівці і кози на м'ясо	23,8	30,9	28,9	-9,1	-11,9	-20,1	-41,1	-29,5
Птиця на м'ясо	940,0	1222,2	938,2	-215,9	-6,0	-144,8	-13,4	-4,4
Молоко	3285,9	5054,6	6130,3	42,6	760,8	952,5	18,4	17,9
Яйця курячі	3463,3	4312,0	5407,5	399,9	687,8	1460,5	37,0	18,6
Вовна	2,4	1,9	3,5	-9,2	-9,3	-8,9	-71,7	-82,2
Інша продукція тваринництва	-	2912,7	3050,9	-	1262,3	1130,6	58,9	74,1

* [4];

** Без ПДВ, бюджетних дотацій і доплат; до оподаткування.

Як свідчать дані табл. 1, сільськогосподарськими підприємствами у 2011 р., отриманий позитивний результат від діяльності як у галузі рослинництва

ва, так і в галузі тваринництва. У рослинництві підприємствами було отримано 17,0 млрд. грн. прибутку, а рентабельність склала 31,8 % (у 2010 р – 26,7 %). У звітному році було зафіксовано зростання рівня рентабельності виробництва зернових і зернобобових культур, прибутковість яких становила 25,4 % проти 13,9 % у 2010 р. У галузі тваринництва залишилося рентабельним виробництво молока і яєць. Порівняно з 2010р. прибутковість яєць помітно підвищилася – з 18,6 % до 37,0 %, прибутковість молока – з 17,9 % до 18,4 %. Проте рентабельність вирощування птиці знизилася з мінус 4,4 % у 2010 р. до мінус 13,4 % у 2011 р. Залишається збитковим вирощування на м'ясо ВРХ, свиней, овець та кіз. У цілому від діяльності в галузі тваринництва підприємствами отримано 2484,1 млн. грн. прибутку, а загальний рівень рентабельності становив 12,3 % (у 2010 р. відповідно – 1374,6 млн. грн. і 7,8 %).

Для підтримки сільськогосподарського виробництва, за попередніми підсумками, у 2011р. на рахунки сільськогосподарських підприємств (крім малих) фактично надійшло 597,7 млн. грн. прямих бюджетних дотацій і 3389,9 млн. грн. за рахунок ПДВ. У цілому за 2011р. підприємствами отримано майже 4,0 млрд. грн. бюджетних коштів, або 419,0 тис. грн. у розрахунку на 1 підприємство (у 2010р. – 4,4 млрд. грн. і 477,0 тис. грн.).

Регуляторні механізми світових продовольчих ринків визначають нерівноправне становище вітчизняних товаровиробників. Особлива увага в аграрній політиці економічно розвинутих країн надається захисту галузей, спроможних генерувати високий рівень доданої вартості.

Динамічні умови кон'юнктури сільськогосподарських ринків вимагають постійного моніторингу економічних показників. Адже дані про коливання цін та інші маркетингові параметри дозволяють зменшити рівень невизначеності й отримати запланований прибуток. Нездатність реагувати на цінові чинники може негативно вплинути на результати підприємницької діяльності. Наразі необхідно вирішити проблему розвитку інформаційних мереж в аграрній сфері України. Серед вимог до системи ринкової інформації про ціни є відкритість та доступність даних стосовно окремих суб'єктів господарювання (поряд з умовою збереження комерційної таємниці підприємців). Інформаційно-консультативне обслуговування вітчизняних виробників є невід'ємною складовою ефективного механізму аграрних ринків. Слід упорядкувати механізми моніторингу ринку і цін на продовольство та засоби виробництва.

В умовах плюралізму відносин суб'єктів ринкової взаємодії господарства з більш високим підприємницьким потенціалом можуть досягати кращих результатів, володіючи навіть меншими обсягами матеріальних ресурсів. Підтримка життєздатності аграрного підприємства визначає необхідність забезпечення постійного зв'язку з навколишнім економічним середовищем, що вимагає залучення сучасних комунікаційних та інноваційних технологій. Спроможність адаптуватися до динамічних умов конкурентного ринкового середовища поєднується з мобільністю системи внутрігосподарських відносин, оновленням сортів сільськогосподарських культур та порід худоби, а також залученням передових досягнень сільськогосподарської науки й практики.

На нашу думку, з метою гарантування економічного росту сільськогосподарських підприємств необхідно створити систему інформаційно-маркетингового забезпечення аграрних ринків. У цьому зв'язку корисним є досвід економічно

розвинених країн, де знайшли поширення географічно орієнтовані інформаційні системи (ГІС), здатні забезпечувати збір, зберігання, обробку та оприлюднення регіональних даних. Завданнями ГІС є досягнення економічного росту в сільському господарстві, поліпшення стану природних ресурсів, гарантування безпечності продовольства, боротьба з хворобами та шкідниками у сільському господарстві, вдосконалення методів планування регіонального розвитку, а також формування системи локалізації стихійного лиха. Використання сучасних засобів просторового аналізу є передумовою росту продуктивності праці, зменшення видатків, а також поліпшення системи управління економічними ресурсами сільськогосподарських підприємств.

Висновки. Механізм удосконалення державної підтримки аграрних підприємств передбачає реалізацію державних цільових програм розвитку аграрного виробництва, інвестиційними джерелами для яких визначені, крім власних коштів товаровиробників, дотації на виробництво продукції рослинництва, тваринництва. У процесі лібералізації економічних відносин було допущено порушення міжгалузевих пропорцій, зниження рівня рентабельності виробництва продукції АПВ, диспаритет цін на сільськогосподарську продукцію та засоби виробництва для аграрного сектора економіки. Важливою проблемою для України є забезпечення державного контролю за ціноутворенням щодо співвідношення внутрішніх і світових цін, спрямованих на розширення внутрішнього ринку продовольства за рахунок підтримки попиту, забезпечення конкурентоспроможності галузі і розв'язання соціальних проблем на селі. В умовах розвитку ринкової економіки, на нашу думку, необхідно розробити механізми стабілізації розвитку системи сільськогосподарських ринків та вдосконалення структурної політики на рівні держави, що сприятиме підвищенню конкурентоспроможності аграрних підприємств у цілому.

Література:

1. Аграрний сектор України на шляху до євроінтеграції: [Монографія] / [Бетлій М., Бородіна О, Бородін С. [та ін.]; за ред. О.М. Бородіної]. - Ужгород: ІВА, 2006. - 496 с.
 2. Андрійчук В.Г. Економіка аграрних підприємств: [підручник].- 2-е вид., доп. і пер. / В. Г. Андрійчук.- К.: КНЕУ, 2002.- 624 с.
 3. Могильний О.М. Регулювання аграрної сфери / О.М. Могильний. – Ужгород: “ІВА”, 2005. – 400 с.
 4. Веб-сайт Держстату України: www.ukrstat.gov.ua.
- Рецензент – д.е.н., професор Мармуль Л. О.*

УДК 338.433.002.6 (477)

РОЗВИТОК РИНКУ ОРГАНІЧНОЇ ПРОДУКЦІЇ В УКРАЇНІ

***Писаренко В.В., д.е.н., доцент; Чопівська І.В., студентка
Полтавська державна аграрна академія***

Досліджено світові тенденції розвитку ринку органічної продукції та наявності потенціалу в Україні для збільшення її виробництва. Розглянутий сучасний стан функціонування ринку органічних продуктів. Висвітлено головні особливості вирощування органічної продукції та її переваги для потенційних споживачів. Проведений аналіз законодавчої бази та заходи з боку держави щодо підтримки ведення органічного сільського господарства.

The main world trends in the market for organic produce and the availability of capacity in Ukraine to increase its production. Considered the current state of functioning of the market of organic products. Deals with the main features of growing organic products and its potential benefits for consumers. The analysis of legislation and actions by the state in support of organic agriculture.